

จากการศึกษาเรื่อง การนำชื่อเสียงการสร้างอุดมการณ์ทางการเมือง โดยศึกษาจากบทเพลงของทางราชการ (พ.ศ. 2475 - พ.ศ. 2530) นั้น สรุปได้ว่า บทเพลงได้ถูกนำมาใช้ เป็นสื่อในการสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองที่ทางราชการต้องการเสนอให้กับประชาชน โดยผ่านคำร้องหรือเนื้อหาในบทเพลงซึ่งกล่าวถึงสถาบันทางอุดมการณ์ต่าง ๆ อันได้แก่ ชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ กล่าวถึงค่านิยมทางสังคมที่สืบทอดหรือแสดงออกซึ่งความจงรักภักดีดังกล่าว ตลอดจนคำอธิบายหรือเหตุผลของความจงรักภักดีในรูปของประวัติศาสตร์ ฐานะ และความสำคัญของสถาบันทางอุดมการณ์ โดยที่การนำหน้านี้หรือความสำคัญของอุดมการณ์ดังกล่าวนี้ จะมีการนำหน้าที่แตกต่างกัน กล่าวคือ

ในช่วง พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2500 จะมีการนำความสำคัญต่ออุดมการณ์ชาติให้มีความสำคัญต่อการสร้างความจงรักภักดีต่อชาติในหมู่ประชาชน โดยนำรูปธรรมมาในเรื่องของการรักประเทศชาติ รักษาอาณาเขตหรือบูรณภาพเหนือดินแดนของประเทศมาให้นำมาสู่มาลวงละเมิด ภาวภูมิปัญญาความมีเอกราชอธิปไตยของชาติ และการแสดงถึงความจงรักภักดีต่อชาตินั้น ได้แก่ การร่วมแรงร่วมใจกันปกป้องประเทศ รักษาเอกราชอธิปไตย มีความสามัคคีกันในหมู่ประชาชนโดยไม่มีการแยกภาค เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม ทั้งการปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลและตลอดจนรวมไปถึงการรักษาระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่สถาปนาขึ้นมาเมื่อปี พ.ศ. 2475 เหล่านี้ที่ถูกเสนอผ่านบทเพลงของทางราชการมายังประชาชนเพื่อให้อยอมรับ ซาบซึ้ง และนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติ หรือหากจะกล่าวง่าย ๆ ก็คือ เนื้อหาของบทเพลงของทางราชการโดยรวมในช่วง พ.ศ. 2475 - พ.ศ. 2500 นั้นจะเน้นการสร้างความรู้สึกร่วมของประชาชนขึ้นมาในสังคมประการหนึ่ง ก็คือ "ความรักชาติ" เป็นความรู้สึกที่จะต้องมีความจงรักภักดีที่ประชาชนยอมสละทุกอย่างแม้กระทั่งชีวิตของตน เพื่อพิทักษ์ปกป้องประเทศชาติ รวมไปถึงระบอบการปกครองที่เพิ่งสถาปนาที่ตั้งอยู่และถาวรวัฒนาสืบไป

ลักษณะของบทเพลงที่ได้มีการประพันธ์เผยแพร่แก่ประชาชนนั้น ส่วนหนึ่งจะเป็นเพลงประเภทปลุกใจที่แต่งขึ้นมาเพื่อประกอบละครที่มีวัตถุประสงค์ปลุกใจให้รักชาติ (ได้แก่ เพลงของหลวงวิจิตรวาทการเกือบทั้งหมด) อีกส่วนหนึ่งจะเป็นเพลงที่แต่งโดยนักแต่งเพลง

ของทางราชการ (วงดนตรีกรมโฆษณาการ) และ เอกชนที่ประพันธ์ขึ้นตามนโยบาย การรณรงค์ การจัดประกวด ตลอดจนนิเวศน์หรือบทร้อยกรองที่เกี่ยวกับความรักชาติมา านี่งานอง เพื่อเผยแพร่แก่ประชาชน บทเพลงเหล่านี้จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับ ความสำคัญ ของประเทศชาติ ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติไทย การเข้าร่วมต่อสู้กับอริราชศัตรู การสามัคคีกันนหมู่ประชาชน ตลอดจนการร่วมรณรงค์ตามนโยบายของทางราชการใน เรื่องต่าง ๆ เช่น การรณรงค์ทางวัฒนธรรม เป็นต้น

การถ่ายทอดหรือเผยแพร่บทเพลงดังกล่าวไปยังประชาชน จะ เป็นไปในรูปแบบ ต่าง ๆ โดยการใช้สื่อต่าง ๆ กัน สื่อดังกล่าวนี้มีลักษณะหลากหลายและมีผลต่อการสร้าง ความรู้สึกนึกคิดของมหาชนผ่านการแสดงละครอิงประวัติศาสตร์ที่มีวัตถุประสงค์ปลุกใจ ประชาชนให้รักชาติ ผ่านบทเพลงในการแสดงสดของวงดนตรีกรมโฆษณาการ (หรือกรม ประชาสัมพันธ์หลังจากที่มีการเปลี่ยนชื่อต้นสังกัด) ที่ไปแสดงตามงานต่าง ๆ ทั้งที่เป็น หน่วยราชการและตามงานลีลาศต่าง ๆ (ใช้ชื่อวงสุนทราภรณ์ในกรณีที่เราตามโรงมหรสพ และงานลีลาศ) และโดยเฉพาะผ่านการถ่ายทอดทางสถานีวิทยุกระจายเสียงของทาง ราชการซึ่งบทเพลง เหล่านี้จะ เป็นส่วนหนึ่งของการส่งผ่านข่าวสารและทัศนคติลงไปยัง ประชาชน นอกเหนือไปจากคำสัมภาษณ์ รายการสนทนา ข่าว สารคดี และบทบรรยาย ทางวิทยุ ที่ได้มีการออกอากาศกระจายเสียง เพื่อเผยแพร่ข่าวสารกับประชาชนในประ เดิม ดังกล่าวอย่างสม่ำเสมออยู่แล้ว โดยที่การเปิดเพลงเหล่านี้เพื่อกระจายเสียงออกอากาศนั้น จะมีทั้งในฐานะ เป็นเพลงประกอบรายการอื่น หรือเป็นเพลงสลับรายการที่สถานีได้ดำเนินการอยู่ รวมทั้ง เปิดในรายการเพลงของทางสถานีวิทยุกรมโฆษณาการ

บทเพลงในช่วงนี้ (พ.ศ. 2475 - พ.ศ. 2500) ที่ได้ทางการศึกษา จะ พบว่า จำนวนบทเพลงในช่วง พ.ศ. 2481 - พ.ศ. 2489 จะมีจำนวนมากที่สุด และ ได้รับความนิยมนำแพร่หลายเป็นจำนวนมาก (หลาย ๆ เพลงยังได้รับความนิยมมากถึงปัจจุบัน นี้) เนื่องจากเป็นยุคสมัยของการสร้างชาติ ภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีการรณรงค์ทางการ เมือง . ทางวัฒนธรรม เกิดขึ้นมากมาย และได้มีการใช้บทเพลง และสื่อศิลปะประ เภทอื่น ๆ อย่างหลากหลายเพื่อปลุกเร้าจิตใจประชาชนให้เกิดความรัก ชาติและร่วมมือกันสร้างชาติ โดยที่ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการนำสื่อดังกล่าวมาใช้น การรณรงค์ประชาชนก็คือ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ และแม้กระทั่งในช่วงหลังสงคราม โลกครั้งที่สอง หลังจากที่ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ขึ้นมาบริหารประเทศได้อีกครั้ง

หลวงวิจิตรวาทการก็ได้แต่งบทเพลงและบทละครเพื่อปลุกเร้าให้ประชาชนเกิดความรักชาติขึ้นมาก (ช่วง พ.ศ. 2493 - พ.ศ. 2497) เช่น เพลงดินแดนนครไทย เป็นต้น

ช่วงระยะเวลา 25 ปี (พ.ศ. 2475 - พ.ศ. 2500) เราจะพบว่า บทเพลงของทางราชการที่ได้มีการผลิตขึ้นโดยข้าราชการที่มีหน้าที่ในด้านนี้โดยตรงหรืออำนวยการให้เอกชนผลิตขึ้นก็ตาม เนื้อหาของบทเพลงจะให้ความสำคัญต่อความคิดเรื่องชาติเป็นลำดับแรก สถาบันทางอุดมการณ์อีก 2 สถาบัน ไม่ค่อยจะได้รับการกล่าวถึง หรือหากจะมีบ้าง ศาสนาก็จะถูกจัดเข้าไปรวมอยู่ในเรื่องวัฒนธรรมและค่านิยมทางสังคม เช่น การทำความดี เป็นต้น ส่วนสถาบันพระมหากษัตริย์ก่อนปี พ.ศ. 2490 แทบจะไม่ได้รับการกล่าวถึงเลย หรือหากจะมีก็เป็นไปในเรื่องการกล่าวถึงบทบาทในการปกป้องประเทศชาติของอดีตพระมหากษัตริย์ไทยในราชวงศ์ก่อนราชวงศ์จักรี เช่น บทบาทของพระเจ้ากรุงธนบุรี เป็นต้น มีการกล่าวถึงหรือแต่งเพลงที่ถวายพระพรต่อองค์พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์กันในช่วงหลังปี พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา แต่ก็เป็นการกล่าวถวายพระพรในฐานะ เป็นประมุขของชาติมากกว่าในฐานะ เป็นสถาบันทางอุดมการณ์

อย่างไรก็ตาม มีประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือ การกล่าวถึงประเทศชาติ หรือความรักชาตินั้น เป็นการกล่าวถึงในเชิงนามธรรมที่กินความหมายรูปธรรมที่กว้างขวางและหลากหลายมาก ความหมายของชาตินั้น มีตั้งแต่การรักชาติในแดนขอบเขตประเทศไปจนถึงระเบียบวิถีชีวิตประจำวันของประชาชน (แต่ไม่รวมไปถึงการให้ความสำคัญต่อสถาบันทางการเมือง เช่น พรรคการเมือง ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย และสถาบันการเมืองอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการระบอบการปกครองที่สถาปนาขึ้นหลังจาก พ.ศ. 2475) รูปธรรมของความจงรักภักดีต่อชาติที่เสนอเพื่อให้ประชาชนแสดงออกนั้น มีระดับที่แตกต่างกันไปในแต่ละช่วงสถานการณ์ เช่น การรักชาติคือการรักษาเอกราชของประเทศสยาม (2475 - 2482) การรักชาติคือการเชื่อและการปฏิบัติตามนโยบายของผู้ผู้นำ (2483 - 2487) และการรักชาติคือการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ (2490 - 2500) เป็นต้น ซึ่งสาเหตุของการให้หมายความหมายดังกล่าวนี้ อาจเกิดมาจากการได้ตอบกับสถานการณ์ที่เข้ามาและรัฐต้องการเสนอต่อประชาชนในแต่ละช่วงเวลา มากกว่าที่จะมีแนวคิดรวบยอดที่ต้องการเสนอต่อประชาชนในความหมายของอุดมการณ์ชาติที่แน่นอน ชัดเจน และเป็นรูปธรรมว่าเป็นเช่นไร

ในช่วง พ.ศ. 2501 จนถึง พ.ศ. 2530 จะมีการใช้ความสำคัญต่ออุดมการณ์พระมหากษัตริย์โดยเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (หลังการปฏิวัติ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501) สูงขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2512 (เนื่องจากโครงการพระราชดำริและการฝึกซ้อมที่ทรงกระทำเพื่อพลกนิกรโดยเฉพาะในชนบท) และสูงสุดในช่วงหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 หลัง 6 ตุลาคม 2519 จนถึงปัจจุบันนี้ สถาบันพระมหากษัตริย์ได้มีฐานะเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทั้งชาติ มีการให้ความสำคัญต่อความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในหมู่ประชาชน และมีการเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ มาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน รูปธรรมในการเสนอพระราชกรณียกิจ, พระมหากรุณาธิคุณ, พระบารมีและความห่วงใยต่อพลกนิกรตลอดจนความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ต่อประเทศไทยได้มีปรากฏในบทเพลงของทางราชการมาโดยตลอด ตั้งแต่ พ.ศ. 2501 เป็นต้นมา โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2516 - พ.ศ. 2510 เป็นช่วงที่มีบทเพลง เกิดทูนและแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์มากที่สุด เนื่องจากมีบทบาทในฐานะ เป็นศูนย์รวมดวงใจเพื่อต้านภัยในชาติ และหลังจากนั้นยังมีการให้ความสำคัญต่อการแต่ง เพลง เกลิมพระ เกียรติ และซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของหมู่พลกนิกรมาจนถึงปัจจุบัน

ลักษณะ เนื้อหาของบทเพลง จะกล่าวถึงพระบารมีของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ช่วยปกปักรักษาประเทศไทย เป็นเจ้าของแผ่นดิน และเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรที่ทำให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข กล่าวถึงการแสดงความจงรักภักดีของพลกนิกร การถวายความเทิดทูนและความเคารพรักของประชาชน ตลอดจนการปฏิบัติหน้าที่จะไม่ให้ผู้หนึ่งผู้ใดมาสร้างความระคายเคืองต่อเบื้องยุคลบาทพร้อมที่จะปกป้องด้วยชีวิตเป็นราชพลี นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะในราชวงศ์จักรีที่มีมาอยู่คู่กับประเทศไทยและประชาชนชาวไทยจนสามารถยิ่งใหญ่ และประชาชนไทยร่วมเย็นเป็นสุขได้ทุกวันนี้ ประวัติศาสตร์ของชาติไทยไม่สามารถแยกออกจากสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงควรที่พลกนิกรจะยิ่งต้องถวายความจงรักภักดีต่อสถาบันดังกล่าว

ลักษณะการประพันธ์เพลงและการขับร้อง เผยแพร่ นั้น จะแตกต่างไปจากการประพันธ์เพลงในช่วงก่อน พ.ศ. 2500 โดยที่บทเพลงในช่วงหลังนี้ส่วนหนึ่งจะประพันธ์โดยผู้ใกล้ชิดเบื้องยุคลบาทเป็นส่วนใหญ่ เช่น ม.ล.มณีรัตน์ บุนนาค, สมภพ จันทระภา และหลายเพลง เป็นพระราชนิพนธ์ขององค์พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ บางส่วนเป็นการประพันธ์ของนักแต่ง เพลง เอกชนที่ส่ง เข้าประกวดในงานแผ่นดินเสียง

ทองคำพระราชทานประเภทเพลงปลุกใจ และบางเพลงเป็นการประพันธ์ของทหารหรือนักแต่งเพลงของวงดนตรีในกองทัพที่จงรักภักดีต่อเบื้องพระยุคลบาท เช่น เพลงเทิดแม่แผ่นดิน (พันโทบุญส่ง หักกนธ์ศักดิ์), เพลงจากยอดดอย (พันโทจรูญเดช พันโทพันธ์เดช) เป็นต้น ส่วนการเผยแพร่จะมีการขับร้องออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงและสถานีโทรทัศน์โดยวงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์ วงดนตรีดุริยางค์ของเหล่าที่ต่าง ๆ รวมไปถึงการขับร้องในพิธีการต่าง ๆ ของทางราชการซึ่งจะเลือกบางเพลงมาขับร้องเผยแพร่ (และในปัจจุบัน แม้ในการฝึกอบรม การเข้าค่าย และงานเชิงพิธีต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน ก็ได้มีการนำเพลงเหล่านี้ไปขับร้อง เช่น เพลงสดุดีมหาราชา เพลงความเพียรอันสูงสุด และเพลงเราสู้ เป็นต้น)

ในการพัฒนาบทเพลงในช่วงดังกล่าวนี้ (2501 - 2530) จะพบว่านอกเหนือจากมีการให้ความสำคัญต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นแล้ว ต่อสถาบันชาติ หรือความคิดเรื่องชาติที่ปรากฏในบทเพลง จากที่เคยหลากหลายและมีการระบุอย่าง เป็นรูปธรรมในบทเพลงช่วงก่อน 2500 ว่าประการต่าง ๆ เหล่านี้หมายถึงการแสดงความรักชาติ

แต่ในช่วงหลังอุดมการณ์ชาติจะถูกนำไปรวมกับความหมายของอุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ความจงรักภักดีต่อชาติ คือ การรักษาสถาบันหลักของประเทศชาติเอาไว้ ซึ่งได้แก่ถวายความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

กล่าวได้ว่าบทเพลงของทางราชการได้ถูกนำมาใช้เป็นสื่อในการสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองมาโดยตลอด ตั้งแต่มีการแต่งเพลงชาติขึ้นเมื่อหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มาจนถึงปัจจุบัน อุดมการณ์ที่ถูกเสนอหรือได้รับความสำคัญในการกล่าวถึงในบทเพลงดังกล่าวนี้คืออุดมการณ์ชาติและอุดมการณ์พระมหากษัตริย์ และการถวายความจงรักภักดีของพลนิกรต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในหมู่พลนิกรของไทยนั้น จะ เป็นไปโดยสัมพันธ์กับความจงรักภักดีต่อประเทศชาติโดยจะไม่ยอมให้ผู้หนึ่งผู้ใดมาล่วงละเมิด หรือ สิ้นคลอนเกียรติภูมิของสถาบันอุดมการณ์ที่ประชาชนยอมรับ

อย่างไรก็ตาม ลักษณะโดยรวมของบทเพลงที่ได้ประพันธ์ขึ้น และเผยแพร่ต่อประชาชนนั้นยัง เป็นบทเพลงที่มีลักษณะ เป็นการโต้ตอบต่อสถานการณ์หรือประเด็นที่มากกระทบรัฐและสถาบันหลักทางสังคมในแต่ละช่วงเวลามากกว่าจะเป็นการประพันธ์ที่มากจากการมีกรอบคิดและนิยามที่ชัดเจนก่อนแล้วมานำเสนอให้ประชาชนได้รับรู้ และหล่อหลอมเป็นจิต

สำนักทางสังคัม ดังนั้น ความหมายในเชิงรูปธรรมที่ปรากฏในบทเพลงจึงขึ้นกับสถานการณ์
ในแต่ละช่วง เวลาที่เรียกร้องให้ประชาชนแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันทางสังคัมออกมา
ในรูปแบบประการใดบ้าง แต่ทั้งนี้ก็ยังอยู่ภายใต้กรอบความคิดในเรื่องการถวายความ
จงรักภักดีต่อสถาบันทางอุดมการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์.

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย